

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך יט, תשכ"ח

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

הארץ" לא כשאלה, כי אם כהיגד חיובי: שלמה המלך
אומר בתפילתו "כי האמנם ישב א' על הארץ", כלומר: אכן
ישב א', באמת השכינה וההשגחה האלהית קיימת על
העולם השפל. מכאן חדרה המלה במובן חיובי אל כתיבתם
הם ואל ספרי שאר המחברים¹⁰.

ראובן סיוון

מחיי המלים

סב. רצינות

ברשימתי 'מחיי המלים', בקונטרס קעג, הבאתי את
דברי בן-יהודה בהציגו את המלה רציני ב'הצבני'
מי"ב באדר התרמ"ח.

לאחר שנה, ב'הצבני' מי"א בניסן התרמ"ט, במדור
'הספרות והלשון', מבקר העורך את ספרו של דוד ילין
'מקרא לנערי בני ישראל' ואומר בין השאר:

בכלל שכח מעט המחבר לפני מי הוא עומד ומספר, ולא
שוה את הילד לנגדו תמיד, ועל כן שורת רצינות יתרה בכל
הספר, וכל צחוק וגחוך נעים לא יחלף על שפת המחבר מקצה
הספר ועד קצהו להרנין לבב הילד.
ובהערה למלה רצינות:

10. מלה זו, האמנם, במובן חיובי, המצויה במשך שש מאות
שנה במספר רב ביותר בספרות הרבנית והמחקרית, לא שמו אליה לב
מילונינו העבריים ולא הכניסוה. במילון העברי-אנגלי של ראובן
אבינועם-גרוסמן בעריכת מ"צ סגל, הוצ' "דביר", הובאה המלה בתרגום
indeed. ולא צוין סוג הספרות, אשר האמנם במובן זה מצויה בה.

כבר השתמשנו פעמים אחדות¹ בהמלה הערבית הזאת
למושג אשר יקראו לו בלשונות ארפה sérieux מאין לנו מלה
אחרת עברית לזה.

שנתיים אחר כך, בא' פסליו תרנ"א, מפרסם דוד
יודילוביץ ב'הצבי' את מאמרו 'מפתבג', "משל אחד
מני אסף מההגיון הישר של המתעקשים כנגד הרחבת הלשון".
במאמר מספר מחברו על המלה מפותבג, שנתגלתה לו
ב'תכלאל התימני' וטוען שהמתנגדים להרחבת הלשון ודאי
יכללוה בסוג החידושים "רצינות, קחס", עתון,
ס"ר, וכיוצא בזה".

את לגוגו של מ"ד ליליינבלום על רצינות הזכרתי
בחוברתי 'לשון בתחייתה' (או 'על חידושי מלים') עמ' לה.

-
1. מצאנו אמנם ב'הצבי' מה' בכסליו של אותה שנה (תרמ"ט):
"כלל הדבר, הספר הזה כאחיו הספרים האחרים שנועד להשכלה
בירושלים, מצטין, כאשר כבר אמרנו, ברצינות ובכונה רצויה".
  2. בתרגומו ל'דון קישוט', ב'הצבי' מי"ד תשרי תרנ"ג, משתמש
יודילוביץ במלת קחס ומסבירה בזה הלשון: "קחס: לקוח מערבית.
באשכנזית אבנטיאר ובצרפתית אוינטור. ופרושו: מקרים זרים, מלאים
סכנה, פלאים, וקשה לגבור עליהם (מלון לבן יהודה)".
- לא יכולתי למצוא מקורה של מלת קחס זו. ד"ר מ' פיאמנטה
מעיר, שאולי הפונה למלת קאחזאת, שעניינה פורענות, מצוקה.

ב'האור' מ"ז שבט א' ותתכ"ד לחורבן (תרנ"ג) פותב
העורך, א' בן-יהודה:

במושג אחד התקשינו שנים רבות לתרגמו בדיוק בעברית,
והוא מה שיתרגמהו הצרפתי "אנואי" והגרמני בשם "לאנגוילה"
והיא "לאות הנפש והרוח בסבת לא עבודה". בערבית יש לזה
שלושה פעלים: שאם, מלל, צגר. והנה "מלל" משמש בעברית
למושגים אחרים. הפעל צגר הוא צער בעברית, וגם הוא התיחד
למושג אחר. נשאר רק הפעל שאם, וכמדמה לנו שמצאנוהו
גם בעברית, רק בעין תחת א', והיא מה שאמרו חכמינו
"הבטלה מביאה לידי ש ע מ ו ם", אלא ששעמום על משקל
פעלול להגדלה ולחזוק, כאשר כבר הוכחנו כמה פעמים,
מורה על ש ע ם חזק במדרגה גדולה, שהגיע כבר עד שטות
ובלבול הדעת. ולהמדרגה הראשנה, הקלה, המורגלת, נשתמש
במשקל ש ע ם או ש ע ם ^ת. בגליונו הבא נברר את השם והפעל
לכל פרטיו ונסיותיו.

בגיליון שלאחריו לא נמשך הדיון במלה זו, אך בח'
אדר מגיב א' ס פ י ר:

השם שעמום רחוק מאד להמושג לאנגוילען, ואם נשתמש
בזה יורו רבים עלינו באצבע ויאמרו משועממים אנחנו. שעמום
הוא תרגום תמהון ומשועמם הוא איש נבהל, מבלבל, טפש, משגע,
פדרי קט פאל דמנס. כנראה הכוונה למלים quinte, fureur
[démence, fol. — ר"ס]

הפעל "סאם" בערבית קרוב מעט להפעל זעם לאמר
מאס הדבר וקצה נפשו בו, כי העברי יחס את ההרגשות

והחשים אל הנפש והרוח והלב והפעלים המוריים עליהם יחברו תמיד עם מלת נפש, לב ורוח ועלינו לשמר כל שפה בסגולותיה. אולי נוכל להשתמש לזה בהמלה : בוש, ויחלו עד בוש לאמר עד אשר קצרה נפשם, ויפצר עד בוש, לאמר הפציר עד אשר קצרה בו נפש השומע. ומזה יצא הפעל בושש למתאחר הרבה עד אשר תקצר נפש השני מחכות עליו (כך. ר"ס).
מכל מקום, כעבור מספר שבועות, בכ"ח ניסן של אותה שנה, מתפרסם ב'האור' מכתבו המעודד של י"ח ט ב י ו ב באותו עניין :

בשם "שעמום" שהצעת למושג ennui הנני משתמש שלש שנים, וזה יותר משנה אשר כתבתי ב"המליץ" עלון ארוך על "הבטלה והשעמום"³ כלומר "מיסיגגאנג אונד לאנגוויילה". — לפי דעתי נחוץ להשתמש הרבה בעזרת שפה ערבית להרחבת שפתנו, כי סוף סוף אין הבור מתמלא מחוליתו, אלא שצריך לשנות את הבנינים הערבים המשוניים לבנינים עברים אשר גזרתם ידועה לכל, למשל בנין : פעל, פעה וכו' תחת אשר בנין תפעילה זר לרוח שפתנו...
והפזתב מסיים :

לך בכחך זה, ידיד נכבד, והושעת את שפתנו היפה מקנאי הנקיות ומטנופי השרגוניסטים.

---

3. המאמר בחתימת י"ח ט א ו י א ו י. נתפרסם בהמשכים ב'המליץ' בחודש טבת תרנ"ב.

סד. שפעת

ב'הצבי' מיום ח' אב אלף ותתכ"ד לחורבן (תרנ"ג)
במדור "דברי ימי השבוע" נאמר:

— לצערנו, השמועות מיפו עוד לא הוטבו. החולים רבים, וכעשרה, חמשה עשר מתים בכל יום, ואנשים רבים אשר הלכו מעירנו שמה לבריאותם לרחץ בים שבו כל עוד נפשם בקרבם: רוים, דלים, רבים בכאב עינים, בקדחת, בשפעת. ובהערה למלה שפעת:
שם עברי, על פי משקל שמות המחלה, לה"אינפלואינצה",
על פי משמעת המלה הזאת.

סה. פסיות

ב'הצבי' מפ"ח באדר תרמ"ט בספור 'סביב הארץ
בשמונים יום':

והאיש הזה היה גבה קומה, חום מאד, שפמו שחור,
כובעו שחור, בגדו שחור, מכנסיו שחור, קשר צוארו לבן,
וקסיותיו של עור פלב.
ובהערה:

קסיות, במשנה, הכפים שלובשים על הידים.

מספר ישנים אחר כך, ב'הצבי' מט"ו פסליו אלף
ותתכ"ה לחורבן (תרנ"ד), מציע החותם בשם "השחור" כמה
מלים, וביניהן:

(ה) כסיה — לבוש היד, וכסיות לבתי היד. יש
משתמשים לזה במלה "כפים" אך יותר נכון לדעתי כסיות,
וכמדמה לי כי כבר השתמשו במלה הזאת הסופרים, וכן
בתלמוד.

ב'האור' מי' במרחשוון אתתפ"ב לחורבן (תרנ"א).
 במדור 'מארבע כנפות הארץ':

בהבנינים הנהדרים של החברה הרוסית עשו הכנות גדולות לקבלת האורח הנעלה הנה ועל רהיטי חדר אחד הוציאו חמשה ועשרים אלף פרנק.
 בהערה למלה רהיטים נאמר:

שה"ש א' 4 ופרושו כלי בית: שולחנות וכסאות וכדומה. וכן בערבית.

ובפרק 'פרט' שבקובץ 'גאון הארץ' לזאב יעבץ. חלק שני, ווארשא תרנ"ד הובאה ההצעה:

רהיטים כלי הבית, מאבל (ש"ש א').

והערה זו:

כן ביאורו בערבית, והמפרשים יתרגמו אותו: קורות, וסמכו בזה על דברי חכמים רהיטיו של אדם... ואין בזה ראייה נכוחה, כי אולי כונו גם הם על כלי הבית. ולשרש הזה מושגים אחדים בכתבי הקדש, ובתלמוד כמו בערבית, רהט בערבית הוא אֶסַף. וכן רהטים מקום אסיפת המים, ומזה אולי שם הכלי רהיטני האוסף כמו מלקט, ורהט בערבית: אכל, אכילה גסה, ובארמית יורה על פסיעה גסה. גם פירוש רהט בערבית הוא רצועות, שִׁירִין, וזה מלך אסור ברהטים (שה"ש).
 יותר מאוחר, בתרנ"ה, בקובצו 'מציון' חלק שני, מבאר יעבץ את המלה האחרונה בפיטוי... דלז פל רהיטיו:

מאבל (שה"ש א', י"ז) וכן הוא בל"ע.

ב"הצבי" מי"ד תשרי אתתכ"ה לחורבן (תרנ"ד).
 בסיפור "החיים והמפעלים של האציל החריף דון קישוט
 מן לה מנשה מאת מיגואל די סרונתס סאוידרה,
 תרגם דוד יודילוביץ" נאמר:

והיתר הוציא על מעין ממין ארג משבח, מכנסים
 וסנדלים מקטיפה למועדים וחגים.

ובהערה:

קְטִיפָה: לקוח מערבית, באשכנזית סאמט ובצרפתית
 וילור (מלון לבן יהודה).

י צ ח ק א ב י נ ר י

שמונה ערכים מתוך האוצר

"גנזים מגולים" *

ה א ב ו ה ת מ ו ז

"היו נוהגים תמוז בזמנו, והאב מעובר" (תוספתא

ערכין פרק א).

שם חודש בה"א הידיעה לא מצאתי אלא כאן. נראה
 לי שטעם הדבר — היות אב גם שם כללי, מה שאינו כן
 ניסן, אייר וכו'. כעין ראייה לכך — ה"א הידיעה בכמה
 שמות יישובים במקרא, ורובם גם שמות כלליים: מצפה, רמה,

* זה עתה הופיע ספרו החדש של יצחק אבינרי, והוא מילון מיוחד
 במינו: אוצר מלים עתיקות וביטויים עתיקים, שאינם במילונים כלל.